

॥प्रथमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयसंहितायां पञ्चमकाण्डे प्रथमः प्रश्नः॥

सा॒वि॒त्राणि॑ जुहोति॒ प्रसौ॒त्यै॒ चतुर्गृहीतेनं॑ जुहोति॒ चतुष्पादः॑
पुशवः॑ प॒शूनेवाव॑ रुन्धे॑ चतस्रो॑ दिशो॑ दिक्षवैव॑ प्रति॑ तिष्ठति॑
छन्दा॑ सि॑ देवेभ्योऽप॑क्रामन्न॑ वोऽभागानि॑ हृव्यं॑ वंक्ष्याम॑ इति॑
तेभ्यं॑ एतच्चतुर्गृहीतमधारयन्॑ पुरोनुवाक्यायै॑ याज्यायै॑ देवतायै॑
वषद्वाराय॑ यच्चतुर्गृहीतं॑ जुहोति॒ छन्दा॑ स्येव॑ तत्प्रीणाति॑ तान्यस्य
प्रीतानि॑ देवेभ्यौ॑ हृव्यं॑ वंहन्ति॑ यं॑ कामयेत्॑ (१)

पापीयान्ध्यादित्यैकैकं॑ तस्य॑ जुहुयादाहृतीभिरैैवैनमप॑
गृह्णाति॑ पापीयान्भवति॑ यं॑ कामयेत्॑ वसीयान्ध्यादिति॑ सर्वाणि॑
तस्यानुद्रुत्य॑ जुहुयादाहृत्यैैवैनमभि॑ क्रमयति॑ वसीयान्भवत्यथो॑
यज्ञस्यैैवैषाभिक्रान्तिरेति॑ वा॑ एष॑ यज्ञमुखादद्व्या॑ योऽग्नेदेवताया॑
एत्युष्टवेतानि॑ सा॒वि॒त्राणि॑ भवन्त्युष्टाक्षरा॑ गायुत्री॑ गायुत्रो॑-॒ (२)

अग्निस्तेनैव॑ यज्ञमुखादद्व्या॑ अग्नेदेवतायै॑ नैत्युष्टौ॑ सा॒वि॒त्राणि॑
भवन्त्याहृतिर्नवमी॑ त्रिवृत्मेव॑ यज्ञमुखे॑ वि॑ यातयति॑ यदि॑ कामयेत्॑
छन्दा॑ सि॑ यज्ञयशसेनार्पयेयमित्यृचमन्तमां॑ कुर्याच्छन्दा॑ स्येव॑
यज्ञयशसेनार्पयति॑ यदि॑ कामयेत्॑ यजमानं॑ यज्ञयशसेनार्पयेयमिति॑
यजुरन्तमं॑ कुर्याद्यजमानमेव॑ यज्ञयशसेनार्पयत्यृचा॑ स्तोमः॑
समर्धयेत्या॑-॒ (३)

ह समृद्धै चुतुर्भिरभिमा दत्ते चत्वारि छन्दांसि छन्दोभिरेव
देवस्य त्वा सवितुः प्रेसुवं इत्याहु प्रसूत्या अग्निर्देवेभ्यो निलायत्
स वेणुं प्राविशुथ्स एतामूतिमनु समचरद्यद्वेणोः सुषिरः सुषिरा-
जभिर्भवति सयोनित्वाय स यत्रयत्रावसुत्तत्कृष्णमभवत्कल्पाषी
भवति रूपसमृद्धा उभयतः क्षणभवतीतश्चामुतश्चार्कस्यावरुद्धै
व्याममात्री भवत्येतावद्वै पुरुषे वीर्यं वीर्यसमिताऽपरिमिता
भवत्यपरिमितस्यावरुद्धै यो वनस्पतीनां फलग्रहिः स एषां
वीर्यावान्कलग्रहिर्वेणुर्वेणुवी भवति वीर्यस्यावरुद्धै॥ (४)

कामयेत गायत्रौऽर्थयेति च सुसविश्शतिश्च॥४॥ [१]

व्यृद्धं वा एतद्यजस्य यदयजुष्केण क्रियते इमामंगम्भन्नशनामृतसं-
दत्ते यजुष्कृत्यै यज्ञस्य समृद्धै प्रतूर्तं वाजिन्ना द्रवेत्यश्वमभि-
दधाति रूपमेवास्यैतन्महिमानं व्याचष्टे युआथाऽ रासंभं युवमिति
गर्दभमसंत्येव गर्दभं प्रतिष्ठापयति तस्मादश्वाद्वर्दभोऽसंत्तरे
योगेयोगे तवस्तरमित्याहु (५)

योगेयोग एवैनं युक्ते वाजेवाजे हवामहु इत्याहात्रं वै
वाजोऽन्नमेवावं रुन्धे सखाय इन्द्रमूतय इत्याहेन्द्रियमेवावं
रुन्धेऽग्निर्देवेभ्यो निलायत् तं प्रजापतिरन्विन्दत्प्राजापत्योऽश्वो-
ऽश्वेनु सम्बरुत्यनुवित्यै पापवस्युसं वा एतलिंयते यच्छ्रेयसा च
पापीयसा च समानं कर्म कुर्वन्ति पापीयान् (६)

ह्यश्चाद्वर्द्धभोऽश्चं पूर्वं नयन्ति पापवस्युसस्य व्यावृत्त्यै
तस्माच्छ्रेयाऽसुं पार्पीयान्यश्चादन्वेति बुहुर्वै भवतो भ्रातृव्यो
भवतीव खलु वा एष योऽग्निं चिनुते वृज्यश्चः प्रतूर्वन्नेह्यवृ-
क्रामन्नशस्तीरित्याहु वज्रेणैव पाप्मानुं भ्रातृव्यमवं क्रामति रुद्रस्य
गाणपत्यादित्याहु रौद्रा वै पुशवौ रुद्रादेव (७)

पृशून्निर्याच्याऽत्मने कर्म कुरुते पूष्णा सुयुजां सुहेत्याह पूषा
वा अध्वनाऽ सन्नेता समष्ट्यै पुरीषायतनो वा एष यदग्निरङ्गिरसो
वा एतमग्रे देवतानाऽ समंभरन्पृथिव्याः सुधस्थादग्निं पुरीष्यमङ्गिर-
स्वदच्छेहीत्याहु सायंतनमेवैन देवताभिः सम्भरत्यग्निं पुरीष्यमङ्गिर-
स्वदच्छेम् इत्याहु येन (८)

सङ्गच्छते वाजमेवास्य वृक्षे प्रजापतये प्रतिप्रोच्याग्निः
समृत्य इत्याहुरियं वै प्रजापतिस्तस्यां एतच्छ्रोत्रं यद्वल्मीकोऽग्निं
पुरीष्यमङ्गिरस्वद्वरिष्याम् इति वल्मीकवपामुपं तिष्ठते साक्षादेव
प्रजापतये प्रतिप्रोच्याग्निः सम्भरत्यग्निं पुरीष्यमङ्गिरस्वद्वराम्
इत्याहु येन सङ्गच्छते वाजमेवास्य वृक्षेऽन्वग्निरुषसामग्र- (९)

मख्यदित्याहानुख्यात्या आगत्य वृज्यध्वनं आक्रम्य
वाजिन्यृथिवीमित्याहुच्छत्येवैनुं पूर्वया विन्दत्युत्तरया द्वाभ्यामा
क्रमयति प्रतिष्ठित्या अनुरूपाभ्यां तस्मादनुरूपाः पशवः प्रजायन्ते
द्यौस्ते पृष्ठं पृथिवी सुधस्थुमित्याहुभ्यो वा एतं लोकेभ्यः प्रजापतिः

समैरयद्रूपमेवास्यैतन्महिमानं व्याचेष्टे वृज्ञी वा एष यदश्वो
दद्विरन्यतोदद्व्यो भूयालौमभिरुभयादद्व्यो यं द्विष्यात्तमधस्पदं
ध्यायेद्वज्रेणैवैनङ्ग स्तृणुते॥ (१०)

आहु पार्णीयानुद्रादेव येनाग्रं वृज्ञी वै सुसदंश च॥६॥ [२]

उत्क्रामोदक्मीदिति द्वाभ्यामुत्क्रमयति प्रतिष्ठित्या
अनुरूपाभ्यां तस्मादनुरूपाः पशवः प्रजायन्तेऽप उपं सृजति यत्र
वा आपं उपगच्छन्ति तदोषधयः प्रति तिष्ठन्त्योषधीः प्रतितिष्ठन्तीः
पशवोऽनु प्रति तिष्ठन्ति पशून् यज्ञो यज्ञं यजमानो यजमानं
प्रजास्तस्मादप उपं सृजति प्रतिष्ठित्यै यदध्वर्युरनुग्रावाहुतिं
जुहुयादन्योऽध्वर्युः (११)

स्याद्रक्षाऽसि यज्ञः हन्युरुहिरण्यमुपास्य जुहोत्यग्निवत्येव
जुहोति नान्योऽध्वर्युर्भवति न यज्ञः रक्षाऽसि ग्रन्ति जिघर्यग्निं
मनसा घृतेनेत्याहु मनसा हि पुरुषो यज्ञमभिगच्छति प्रतिक्ष्यन्तं
भुवनानि विश्वेत्याहु सर्वङ्गं हैष प्रत्यङ्गति पृथुं तिरुश्चा वयसा
बृहन्तमित्याहाल्पे हैष जातो महान् (१२)

भवति व्यचिष्ठमन्त्रं रभुसं विदानुमित्याहान्मेवास्मै
स्वदयति सर्वमस्मै स्वदते य एवं वेदाऽस त्वा जिघर्मि
वचसा घृतेनेत्याहु तस्माद्यत्पुरुषो मनसाऽभिगच्छति
तद्वाचा वंदत्यरक्षसेत्याहु रक्षसामपंहत्यै मर्यश्रीः स्पृहयद्वर्णो

अग्निरित्याहापचितिमेवास्मिन्दधात्यपचितिमान्भवति य एवं (१३)

वेद मनसा त्वै तामासुमरहति यामध्वर्युरनग्रावाहुतिं जुहोति
मनस्वतीभ्यां जुहोत्याहुत्योरास्यै द्वाभ्यां प्रतिष्ठित्यै यज्ञमुखेयज्ञमुखे
वै क्रियमाणे यज्ञः रक्षाऽसि जिघाऽसन्त्येतरहि खलु वा
एतद्यज्ञमुखं यरह्येनुदाहुतिरशञ्चुते परिं लिखति रक्षसामपंहत्यै
तिसृभिः परिं लिखति त्रिवृद्वा अग्निर्यावानेवाग्निस्तस्माद्रक्षाऽस्यपं
हन्ति (१४)

गायत्रिया परिं लिखति तेजो वै गायत्री तेजसैवैनं परिं
गृह्णाति त्रिष्टुभा परिं लिखतीन्द्रियं वै त्रिष्टुगिन्द्रियेणैवैनं परिं
गृह्णात्यनुष्टुभा परिं लिखत्यनुष्टुप्सर्वाणि छन्दाऽसि परिभूः
पर्यास्यै मध्यतोऽनुष्टुभा वाग्वा अनुष्टुप्सम्मान्मध्यतो वाचा वंदामो
गायत्रिया प्रथमया परिं लिखत्यथाऽनुष्टुभाऽथ त्रिष्टुभा तेजो वै
गायत्री यज्ञोऽनुष्टुगिन्द्रियं त्रिष्टुतेजसा चैवेन्द्रियेण चोभयतो यज्ञं
परिं गृह्णाति॥ (१५)

अन्यौऽव्युर्महान्भवति त्रिष्टुभा तेजो वै गायत्री त्रयोदश च॥५॥ [३]

देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इति खनति प्रसूत्या अथौ
धूममेवैतेन जनयति ज्योतिष्मन्तं त्वाऽग्ने सुप्रतीकमित्याहु
ज्योतिरैवैतेन जनयति सोऽग्निर्जातः प्रजाः शुचाऽर्पयत्तं
देवा अर्धर्चेनाशमयज्ञिवं प्रजाभ्योऽहि सन्तुमित्याहु प्रजाभ्यं

एवैन॑ शमयति द्वाभ्यां खनति प्रतिष्ठित्या अपां पृष्ठम् सीति
पुष्करपर्णमा- (१६)

हरत्युपां वा एतत्पृष्ठं यत्पुष्करपर्णः रूपेणैवैनदा हरति
पुष्करपर्णेन सम्भरति योनिर्वा अग्नेः पुष्करपर्णः सयोनिमेवाग्नि॑
सम्भरति कृष्णाजिनेन सम्भरति यज्ञो वै कृष्णाजिनं यज्ञेनैव यज्ञः
सम्भरति यद्वाम्याणां पशुनां चर्मणा सम्भरेद्वाम्यान्पशूञ्छुचा-
र्पयेत्कृष्णाजिनेन सम्भरत्यारण्यानेव पशूज्- (१७)

छुचार्पयति तस्माऽस्मावत्पशुनां प्रजायमानानामारण्याः
पशवः कर्नीया॒ सः शुचा ह्यैता लोमृतः सम्भरत्यतो ह्यस्य मेध्यं
कृष्णाजिनं च पुष्करपर्ण च सः स्तृणातीयं वै कृष्णाजिनमसौ
पुष्करपर्णमाभ्यामेवैनमुभयतः परि गृह्णात्यग्निर्देवेभ्यो निलायतु
तमथर्वान्वपश्यदथर्वा त्वा प्रथमो निरमन्थदग्न इत्या- (१८)

ह य एवैनम्नवपश्यतेनैवैन॑ सम्भरति त्वाम्गे
पुष्करादधीत्याह पुष्करपर्ण ह्येनमुपश्रितमविन्दत्तमुं त्वा
दृध्यङ्गिरित्याह दृध्यङ्गा आर्थर्वणस्तेजस्व्यासीतेजं एवास्मिन्दधाति
तमुं त्वा पाथ्यो वृषेत्याह पूर्वमेवोदितमुत्तरेणाभि गृणाति (१९)

चतसृभिः सम्भरति चत्वारि छन्दाऽसि छन्दोभिरेव
गायत्रीभिर्ब्राह्मणस्य गायत्रो हि ब्राह्मणस्त्रिष्टुभीं राजन्यस्य त्रैष्टुभो
हि राजन्यो यं कामयेत् वर्सीयान्स्यादित्युभयोभिस्तस्य

सम्भरेत्तेजश्चैवास्मा इन्द्रियं च समीची दधात्यष्टभिः
सम्भरत्यष्टाक्षरा गायत्री गायत्रोऽग्निर्यावानेवाग्निस्तः सम्भरति
सीदं होतुरित्याह देवता एवास्मै सः सादयति नि होतेति
मनुष्यान्थसः सीदस्वेति वयाऽसि जनिष्वा हि जेन्यो अग्ने
अहमित्याह देवमनुष्यानेवास्मै सः सन्नान्प्र जनयति॥ (२०)

ऐव पश्चनिति गृणाति होतुरिति सुसविशतिश्च॥ ५॥ [४]

कूरमिंव वा अस्या एतत्करोति यत्खनन्त्युप उपं सृजत्यापे
वै शान्ताः शान्ताभिरेवास्यै शुचैः शमयति सं ते वायुर्मातरिश्वा
दधात्वित्याह प्राणो वै वायुः प्राणेनैवास्यै प्राणः सं दंधाति सं
ते वायुरित्याह तस्माद्वायुप्रच्युता दिवो वृष्टिरीते तस्मै च देवि
वषडस्तु (२१)

तुभ्यमित्याहु षड्वा क्रृतवं क्रृतुष्वेव वृष्टिं दधाति
तस्माथ्सर्वानुतून् वर्षति यद्वषद्वृद्याद्यातयामाऽस्य वषद्वारः
स्याद्यन्न वर्षद्वृद्यादक्षाऽसि यज्ञः हन्त्युर्विदित्याह पुरोक्षमेव
वषद्वरोति नास्य यातयामा वषद्वारो भवति न यज्ञः रक्षाऽसि
घन्ति सुजातो ज्योतिषा सहेत्यनुष्टुभोपं नह्यत्यनुष्टुफ्- (२२)

सर्वाणि छन्दाऽसि छन्दाऽसि खलु वा अग्नेः प्रिया तनूः
प्रिययैवैनं तनुवा परिं दधाति वेदुको वासो भवति य एवं वेद
वारुणो वा अग्निरूपनद्व उदु तिष्ठ स्वध्वरोर्ध्वं ऊषुणं ऊतय इति

सा वित्रीभ्यामुत्तिष्ठति सवितृप्रसूत एवास्योर्ध्वा वरुणमेनिमुथसृजति
द्वाभ्यां प्रतिष्ठित्यै स जातो गर्भो असि (२३)

रोदस्योरित्याहेमे वै रोदसी तयोरेष गर्भो यदग्निस्तस्मादेवमाहात्मा-
चारुर्विभृत् ओषधीष्वित्याह यदा ह्येतं विभरन्त्यथ चारुतरो भवति
प्र मातृभ्यो अधि कनिकदद्वा इत्याहौषधयो वा अस्य
मातरस्ताभ्य एवैन् प्र च्यावयति स्थिरो भव वीर्झुङ्ग इति गर्दभ
आ सादयति (२४)

सं नह्यत्येवैनमेतया स्थेमे गर्दभेन सम्भरति तस्माद्वर्द्दभः
पशूनां भारभारितमो गर्दभेन सम्भरति तस्माद्वर्द्दभोऽप्यनालेशे-
जत्यन्यान्पशूमेद्यत्यन्नुङ्ग ह्येनेनार्कं सम्भरन्ति गर्दभेन सम्भरति
तस्माद्वर्द्दभो द्विरेताः सन्कनिष्ठं पशूनां प्र जायतेऽग्निर्हस्य योनिं
निर्दहति प्रजासु वा एष एतर्ह्यारुढः (२५)

स ईश्वरः प्रजाः शुचा प्रदहः शिवो भव प्रजाभ्य इत्याह
प्रजाभ्य एवैन शमयति मानुषीभ्यस्त्वमङ्गिर इत्याह मानव्यो
हि प्रजा मा द्यावापृथिवी अभि शूशुचो माऽन्तरिक्षं मा
वनस्पतीनित्याहैभ्य एवैन लोकेभ्यः शमयति प्रैतु वाजी
कनिकदित्याह वाजी ह्येष नानदद्रासम्भः पत्वेत्यां- (२६)

हु रासम् इति ह्येतमृषयोऽवद्भरन्नग्नि पुरीष्यमित्याहाग्निः
ह्येष भरति मा पाद्यायुषः पुरेत्याहाऽयुरेवास्मिन्दधाति तस्माद्वर्द्दभः

सर्वमायुरेति तस्माद्दर्भे पुराऽयुषः प्रमाते बिभ्यति वृषाऽग्निं वृषणं
भरन्नित्याहु वृषा ह्येष वृषाऽग्निरपां गर्भः (२७)

समुद्रियमित्याहापाङ् ह्येष गर्भो यदग्निरग्न आ याहि
वीतय इति वा इमौ लोकौ व्यैतामग्न आ याहि वीतय इति
यदाहानयोर्लोकयोर्वीत्ये प्रच्युतो वा एष आयतनादगतः प्रतिष्ठाः
स एतरह्यध्वर्यु च यजमानं च ध्यायत्यृतः सुत्यमित्याहेयं वा
ऋतमसौ (२८)

सुत्यमनयोरेवैनं प्रतिष्ठापयति नार्तिमार्छत्यध्वर्युन यजमानो
वरुणो वा एष यजमानमभ्यैति यदग्निरुपनद्व ओषधयः प्रति
गृह्णीताग्निमेतमित्याह शान्त्यै व्यस्यन्विश्वा अमतीररातीरित्याह
रक्षसामपंहत्यै निषीदन्नो अपं दुर्मतिः हनुदित्याहु प्रतिष्ठित्या
ओषधयः प्रति मोदध्व- (२९)

मेनमित्याहौषधयो वा अग्नेर्भाग्नेयं ताभिरेवैनः समर्घयति
पुष्पावतीः सुपिप्ला इत्याहु तस्मादोषधयः फलं गृहन्त्युयं वो
गर्भं क्रत्वियः प्रलः सधस्थमासददित्याह याभ्य एवैनं प्रच्यावयति
तास्वेवैनं प्रतिष्ठापयति द्वाभ्यामुपावहरति प्रतिष्ठित्यै॥ (३०)

अस्त्वनुष्टवसि सादयुत्यारुदः पत्वेति गर्भमसौ मोदध्वं द्विचत्वारिःशत्त्वा॥१०॥ [५]

वारुणो वा अग्निरुपनद्वो वि पाजुसेति वि स्त्रेसयति
सवितृप्रसूत एवास्य विषूचीं वरुणमेनिं वि सृजत्युप उपं

सृजुत्यापे वै शान्ताः शान्ताभिरेवास्य शुचं शमयति तिसृभिरुपं सृजति त्रिवृद्धा अग्निर्यावानेवाग्निस्तस्य शुचं शमयति मित्रः सुःसृज्य पृथिवीमित्याह मित्रो वै शिवो देवानां तेनैवै- (३१)

न॑ स॑ सृजति शान्त्यै यद्वाम्याणां पात्राणां कृपालैः स॑ सृजेद्वाम्याणि पात्राणि शुचाऽर्पयेदर्मकपालैः स॑ सृजत्येतानि वा अंनुपजीवनीयानि तान्येव शुचाऽर्पयति शर्कराभिः स॑ सृजति धृत्या अथो शन्त्वायांजलोमैः स॑ सृजत्येषा वा अग्नेः प्रिया तनूर्यद्वजा प्रिययैवैनं तनुवा स॑ सृजत्यथो तेजसा कृष्णाजिनस्य लोमभिः स॑ (३२)

सृजति यज्ञो वै कृष्णाजिनं यज्ञेनैव यज्ञं स॑ सृजति रुद्राः सम्भृत्य पृथिवीमित्याहैता वा एतं देवता अग्ने सम्भरन्ताभिरेवैन सम्भंरति मखस्य शिरोऽसीत्याह यज्ञो वै मखस्तस्यैतच्छिरो यदुखा तस्मादेवमाह यज्ञस्य पुदे स्थ इत्याह यज्ञस्य हैते (३३)

पुदे अथो प्रतिष्ठित्ये प्रान्याभिर्यच्छुत्यन्वैर्मत्रयते मिथुनत्वाय अङ्गिं करोति त्रयं इमे लोका एषां लोकानामात्यै छन्दोभिः करोति वीर्यं वै छन्दाऽसि वीर्येणैवैनां करोति यजुंषा बिलं करोति व्यावृत्या इयतीं करोति प्रजापतिना यज्ञमुखेन सम्मितां द्विस्तुनां करोति द्यावापृथिव्योर्दोहाय चतुःस्तनां करोति पशूनां दोहायाष्टास्तनां करोति छन्दसां दोहाय-

नवा"श्रिमभिचरंतः कुर्यात् त्रिवृतमेव वज्रं सुभूत्यु भ्रातृंव्याय प्रहरति स्तृत्यै कृत्वायु सा मुहीमुखामिति नि दंधाति देवतांस्वेवैनां प्रतिष्ठापयति॥ (३४)

तेनैव लोमभिः समेते अभिचरत् एकविश्वतिश्च॥४॥ [६]

सुसमिर्धूपयति सुप्त वै शीरूप्ण्याः प्राणाः शिरं एतद्यज्ञस्य यदुखा शीरूपन्नेव यज्ञस्य प्राणान्दधाति तस्माथ्सुप्त शीरूपन्नाणा अश्वशकेन धूपयति प्राजापत्यो वा अश्वः सयोनित्वायादितिस्त्वेत्याहुयं वा अदितिरदित्यैवादित्यां खनत्यस्या अकूरङ्कारायु न हि स्वः स्वं हिनस्ति देवानां त्वा पक्षीरित्याह देवानां (३५)

वा एतां पक्षयोऽग्रेऽकुर्वन्ताभिरेवैनां दधाति धिषणास्त्वेत्याह विद्या वै धिषणां विद्याभिरेवैनांमभीन्द्वे ग्रास्त्वेत्याहु छन्दाऽस्ति वै ग्राशछन्दोभिरेवैनाऽ श्रपयति वरूत्रयुस्त्वेत्याहु होत्रा वै वरूत्रयो होत्राभिरेवैनां पचति जनयुस्त्वेत्याह देवानां वै पक्षीर्- (३६)

जनयुस्ताभिरेवैनां पचति पञ्चिः पञ्चति पञ्चा कृतवृक्षतुभिरेवैनां पचति द्विः पचन्त्वित्याह तस्माद्विः संवर्घस्त्रस्य सस्यं पञ्चते वारुण्युखाभीद्वां मैत्रियोपैति शान्त्यै देवस्त्वा सवितोद्वप्त्वित्याह सवितृप्रसूत एवैनां ब्रह्मणा देवताभिरुद्वप्त्यपद्यमा पृथिव्याशा दिशा आ पृष्ठे- (३७)

त्याहु तस्माद्ग्निः सर्वा दिशोऽनु वि भात्युत्तिष्ठ बृहती भंवोर्ध्वा
 तिष्ठ ध्रुवा त्वमित्याहु प्रतिष्ठित्या असुर्यं पात्रमनाच्छृण्णमा च्छृणत्ति
 देवत्राकरजक्षीरेणाऽऽ च्छृणत्ति परमं वा एतत्पयो यद्जक्षीरं
 परमेणैवैनां पयसाऽऽ च्छृणत्ति यजुषा व्यावृत्ये छन्दोभिरा
 च्छृणत्ति छन्दोभिर्वा एषा क्रियते छन्दोभिरेव छन्दाऽस्या
 च्छृणत्ति॥ (३८)

आहु देवानां वै पर्णीः पृष्ठो पद्मः॥

[७]

एकविशत्या माषैः पुरुषशीरुषमच्छैत्यमेध्या वै माषां
 अमेध्यं पुरुषशीरुषममेध्यैरेवास्यामेध्यं निरवदाय मेध्यं कृत्वा
 हरत्येकविशतिर्भवन्त्येकविश्शो वै पुरुषः पुरुषस्याऽस्यै व्यृद्धं
 वा एतत्प्राणैरमेध्यं यत्पुरुषशीरुषः सप्तधा वितृणां वल्मीकवपां
 प्रति नि दधाति सप्त वै शोरुषण्याः प्राणाः प्राणैरेवैनुभ्यसमर्थयति
 मेध्यत्वाय यावन्तो (३९)

वै मृत्युबन्धवस्तेषां यम आधिपत्यं परीयाय यमगाथाभिः
 परि गायति यमादेवैनद्वङ्गे तिसृभिः परि गायति त्रये इमे
 लोका एभ्य एवैनलोकेभ्यो वृङ्गे तस्माद्वायते न देयं गाथा हि
 तद्वङ्गेऽग्निभ्यः पशूना लभते कामा वा अग्रयः कामानेवावरुन्ध्ये
 यत्पशून्नालभेतानवरुद्धा अस्य (४०)

पशवः स्युर्यत्पर्यग्निकृतानुभूजेद्यज्ञवेशसं कुर्याद्यथस्त्रिस्थापयेद्या

शीरुषाणि स्युर्यत्पशूनालभंते तेनैव पशूनवं रुन्धे यत्पर्यग्निकृतानुश्चुज
शीर्षामयातयामत्वाय प्राजापत्येन सङ् स्थापयति यज्ञो वै
प्रजापतिर्यज्ञ एव यज्ञं प्रतिष्ठापयति प्रजापतिः प्रजा असृजत् स
रिरिचानोऽमन्यत् स एता आप्रीरपश्युत्ताभिर्वै स मुखुत् (४१)

आत्मानमाप्रीणीत यदेता आप्रियो भवन्ति यज्ञो वै
प्रजापतिर्यज्ञमेवैताभिर्मुखत आ प्रीणात्यपरिमितछन्दसो
भवन्त्यपरिमितः प्रजापतिः प्रजापतेरात्यां ऊनातिरिक्ता मिथुनाः
प्रजात्यै लोमशं वै नामैतच्छन्दः प्रजापतेः पशवो लोमशाः
पशूनेवावं रुन्धे सर्वाणि वा एता रूपाणि सर्वाणि रूपाण्यग्नौ
चित्यै क्रियन्ते तस्मादेता अग्नेश्चित्यस्य (४२)

भवन्त्येकविंशतिः सामिधेनीरन्वाहु रुग्वा एकविंशो
रुचमेव गच्छत्यथो प्रतिष्ठामेव प्रतिष्ठा ह्येकविंशशतुर्विंशतिमन्वाहु
चतुर्विंशतिरर्धमासाः संवथ्सरः संवथ्सरोऽग्निर्वैश्वानरः साक्षादेव
वैश्वानुरमवं रुन्धे पराचीरन्वाहु पराडिवं हि सुवर्गो लोकः
समास्त्वाऽग्नि क्रृतवो वर्धयन्त्वित्याहु समाभिरेवाग्नि वर्धय- (४३)

त्यृतुभिः संवथ्सरं विश्वा आ भाहि प्रदिशः पृथिव्या
इत्याहु तस्मादग्निः सर्वा दिशोऽनु वि भांति प्रत्यौहतामश्चिनां
मृत्युमस्मादित्याह मृत्युमेवास्मादपं नुदत्युद्युयं तमसस्परीत्याह
पाप्मा वै तमः पाप्मानमेवास्मादपं हन्त्यगन्म ज्योतिरुत्तममित्याहासो
वा आदित्यो ज्योतिरुत्तममादित्यस्यैव सायुज्यं गच्छति

न संवध्सरस्तिष्ठति नास्य श्रीस्तिष्ठति यस्यैताः क्रियन्ते
ज्योतिष्मतीमुत्तमामन्वाहु ज्योतिरेवास्मा उपरिष्टाद्धधाति सुवर्गस्य
लोकस्यानुख्यात्यै॥ (४४)

यावन्तोऽस्य मुख्यत्वश्चित्यस्य वर्धयत्यादित्योऽष्टाविंशतिश्च॥६॥ [८]

षड्भिर्दीक्षयति षड्वा क्रृतवं क्रृतुभिरेवैन दीक्षयति
सप्तभिर्दीक्षयति सप्त छन्दांसि छन्दोभिरेवैन दीक्षयति विश्वे
देवस्य नेतुरित्यनुष्टुभौत्तमया जुहोति वाग्वा अनुष्टुप्समात्प्राणानां
वागुत्तमैकस्मादक्षरादनांसं प्रथमं पदं तस्माद्यद्वाचोऽनांसं तन्मनुष्यां
उपं जीवन्ति पूर्णया जुहोति पूर्ण इव हि प्रजापतिः (४५)

प्रजापतेरास्यै न्यूनया जुहोति न्यूनाद्धि प्रजापतिः प्रजा
असृजत प्रजानां सृष्ट्यै यदर्चिषि प्रवृत्त्याद्वृत्तमवं रुन्धीत
यदङ्गरेषु भविष्यदङ्गरेषु प्रवृणक्ति भविष्यदेवावं रुन्धे भविष्यद्धि
भूयो भूताद्वाभ्यां प्रवृणक्ति द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्यै ब्रह्मणा वा
एषा यजुषा सम्भृता यदुखा सा यद्विद्येतार्तिमाच्छ्रुद् (४६)

यजमानो हन्येतास्य यज्ञो मित्रैतामुखां तपेत्याहु ब्रह्म वै मित्रो
ब्रह्मन्नेवैनां प्रतिष्ठापयति नार्तिमाच्छ्रुति यजमानो नास्य यज्ञो हन्यते
यदि भिद्येत तैरेव कपालैः स॑ सृजेथ्सैव ततः प्रायश्चित्तिर्यो गृतश्रीः
स्यान्मथित्वा तस्यावं दध्याद्वृतो वा एष स स्वां (४७)

देवतामुपैति यो भूतिकामः स्याद्य उखायै सम्भवेथ्स

एव तस्य स्यादतो ह्येष सम्भवत्येष वै स्वंयम्भूर्नाम् भवत्येव
यं कामयैत भ्रातृव्यमस्मै जनयेयमित्यन्यतस्तस्याऽहत्याव
दध्याथ्साक्षादेवास्मै भ्रातृव्यं जनयत्यम्बरीषादन्नकामस्याव
दध्यादम्बरीषे वा अन्नं भ्रियते सयोऽन्येवान्- (४८)

मवं रुन्धे मुञ्जानवं दधात्यूर्गवै मुञ्जा ऊर्जमेवास्मा अपि
दधात्यग्निर्देवभ्यो निलोयतु स कुमुकं प्राविशत् कुमुकमवं दधाति
यदेवास्य तत्र न्यक्तं तदेवावं रुन्ध आज्येनु सं यौत्येतद्वा अग्नेः
प्रियं धाम् यदाज्यं प्रियेणैवैनु धाम्ना समर्धयत्यथो तेजसा (४९)

वैकंक्तीमा दधाति भा एवावं रुन्धे शमीमयीमा दधाति शान्त्यै
सीद् त्वं मातुरस्या उपस्थ इति तिसुभिर्जातमुपं तिष्ठते त्रयं इमे
लोका एष्वेव लोकेष्वाविदं गच्छत्यथो प्राणानेवाऽत्मन्यते॥ (५०)

प्रजापतिरक्षेष्वामेवान् तेजसा चतुर्लिङ्गशब्दः॥६॥ [१]

न ह स्म वै पुराग्निरपरशुवृकणं दहति तदस्मै
प्रयोग एवर्घिरस्वदयद्यद्ग्रे यानि कानि चेति सुमिधुमा
दधात्यपरशुवृकणमेवास्मै स्वदयति सर्वमस्मै स्वदते य एवं
वेदौदुम्बरीमा दधात्यूर्गवा उदुम्बर ऊर्जमेवास्मा अपि दधाति
प्रजापतिरग्निमसृजत् तत्र सृष्ट रक्षाऽस्य- (५१)

जिघाऽसन्धस एतद्राक्षोग्रमपश्युत्तेन वै स रक्षाऽस्यपाहत्
यद्राक्षोग्नं भवत्यग्नेरेव तेन जाताद्रक्षाऽस्यपं हन्त्याश्वत्थीमा

दंधात्यश्वत्थो वै वनस्पतीना॑ सपलसाहो विजित्यै वैकंङ्कृतीमा
दंधाति भा एुवावं रुन्धे शमीमयीमा दंधाति शान्त्यै संशितं मे
ब्रह्मोदेषां बाहू अंतिरमित्युत्तमे औदुम्बरी (५२)

वाचयति ब्रह्मणैव क्षुत्र॑ सं श्यति क्षुत्रेणु ब्रह्म॒ तस्मा॑द्वाहृणो
रांजन्यवानत्यन्यं ब्राह्मणं तस्मा॑द्वाजन्यो॒ ब्राह्मणवानत्यन्य॑ रांजन्यं
मृत्युर्वा एुष यदग्निरमृत॑ हिरण्य॑ रुक्ममन्तरं प्रति॑ मुश्वतेऽमृतमेव
मृत्योरन्तर्धत्तु एकविशतिनिर्बाधो भवत्येकविशतिर्वै देवलोका
द्वादश मासाः पश्चर्तवस्त्रयं इमे लोका असावादित्य - (५३)

एकविश्वा एुतावन्तो॒ वै देवलोकास्तेभ्यं एुव भ्रातृव्यमन्तरेति
निर्बाधैर्वै देवा असुरान्निर्बाधैऽकुर्वत् तन्निर्बाधानाँ॑ निर्बाधत्वं
निर्बाधी भवति भ्रातृव्यानेव निर्बाधे कुरुते सावित्रिया प्रति॑
मुश्वते॑ प्रसूत्यै नक्तोषासेत्युत्तरयाऽहोरात्राभ्यामेवैनमुद्यच्छते
देवा अग्निं धारयन्द्रविणोदा इत्याह प्राणा॑ वै देवा द्रविणोदा
अंहोरात्राभ्यामेवैनमुद्यत्य (५४)

प्राणैर्दाधाराऽसीनः प्रति॑ मुश्वते॑ तस्मादासीनाः प्रजाः प्र
जायन्ते॑ कृष्णाजिनमुत्तरं॑ तेजो॑ वै हिरण्यं॑ ब्रह्म॑ कृष्णाजिनं॑ तेजसा॑
चैवैनं॑ ब्रह्मणा॑ चोभयतः परि॑ गृह्णति॑ षडुद्याम॑ शिक्यं॑ भवति॑
षड्वा॑ ऋतवं॑ ऋतुमिरैवैनमुद्यच्छते॑ यद्वादशोद्याम॑ संवर्थसरेणैव
मौञ्जं॑ भवत्यूग्वै॑ मुञ्जा॑ ऊजैवैनु॑ समर्धयति॑ सुपुर्णोऽसि

गुरुत्मानित्यवैक्षते रूपमेवास्यैतन्महिमानं व्याचंष्टे दिवं गच्छ
सुवः पुतेत्याह सुवर्गमेवैनं लोकं गंमयति॥ (५५)

रक्षाङ्गस्यौदूर्म्बरी आदित्य उद्यत्य सञ्चर्तुर्विशतिश्च॥ ५॥ [१०]

समिष्ठो अञ्जन्कृदरं मतीनां घृतमग्ने मधुमत्यिन्वमानः।
वाजी वहन्वाजिनं जातवेदो देवानां वक्षि प्रियमा सधस्थम्।
घृतेनाञ्जन्सम्पथो दैवयानांप्रजानन्वाज्यप्येतु देवान्। अनुत्वा
सप्ते प्रदिशः सचन्ताऽङ्ग स्वधामस्मै यजमानाय धेहि। ईङ्ग्यश्वासि
वन्द्यश्व वाजिन्नाशश्वासि मेध्यश्व सप्ते। अग्निष्ठां (५६)

देवैर्वसुभिः सजोषाः प्रीतं वहिं वहतु जातवेदाः। स्तीर्ण बरहिः
सुष्टरीमा जुपाणोरु पृथु प्रथमानं पृथिव्याम्। देवेभिर्युक्तमदितिः
सजोषाः स्योनं कृण्वाना सुविते दंधातु। एता उवः सुभगा
विश्वरूपा वि पक्षोभिः श्रयमाणा उदातैः। ऋष्वाः सतीः कवषः
शुभ्रमानाद्वारो देवीः सुप्रायुणा भवन्तु। अन्तरा मित्रावरुणा चरन्ती
मुखं यज्ञानामभिः सविदाने। उषासां वा ९ (५७)

सुहिरुण्ये सुशिल्पे ऋतस्य योनाविह सांदयामि। प्रथमा वा १
सरथिनां सुवर्णादेवौ पश्यन्तौ भुवनानि विश्वाः। अपिप्रयं चोदना वा
मिमाना होतारा ज्योतिः प्रदिशां दिशन्तां। आदित्यैर्नो भारती वष्ट
यज्ञः सरस्वती सुह रुद्रैर्न आवीत्। इडोपहूता वसुभिः सजोषां
यज्ञं नो देवीरमृतेषु धत्त। त्वष्टा वीरं देवकामं जजान् त्वष्टुर्वा

जायत आशुरश्वः। (५८)

त्वष्टेदं विश्वं भुवनं जजान बहोः कर्तारमिह यक्षि होतः। अश्वौ
घृतेन त्मन्या समक्त उपदेवाऽक्रृतुशः पाथ एतु। वनस्पतिर्देवलोकं
प्रजानन्नग्निना हव्या स्वदितानि वक्षत्। प्रजापतेस्तपसा वावृधानः
सुद्यो जातो दधिषे यज्ञमग्ने। स्वाहाकृतेन हुविषा पुरोगा याहि
साध्या हुविरदन्तु देवाः॥ (५९)

अग्निष्ठां वामश्वो द्विचत्वारि॒शत्त्वा॥४॥ [११]

सावित्राणि व्यद्धमुक्ताम देवस्य खनति कूरं वारुणः सुसभिरेकविशत्या पुद्गिन हं स्म समिद्धो
अञ्जनेकादशा॥११॥

सावित्राण्युक्ताम कूरं वारुणः पृशवः स्युन हं स्म नवंपञ्चाशत्॥५१॥

सावित्राणि हुविरदन्तु देवाः॥

हरिः ॐ॥

॥कृष्ण-यजुर्वेदीय-तैत्तिरीय-संहितायां पञ्चमकाण्डे प्रथमः प्रश्नः
समाप्तः॥५-१॥